

GERARD REVE, 19 MEI 1947

DICK MATENA, 20 AUGUSTUS 2004

Laatste pagina uit Dick Matena's verstripping van „De Avonden” van Gerard Reve.

Ontelbare schakeringen

van grijs

Over de strips van Dick Matena

Louis van Dievel

werd geboren in Mechelen in 1953.
Is licentiaat vertaler. Werkte lange tijd
als eindredacteur van het tv-journaal
bij de Vlaamse openbare omroep
VRT. Publiceert geregeld over strips.
Adres: Heidestatiestraat 25,
B-2920 Kalmthout

De Nederlandse striptekenaar Dick Matena (°1943) kreeg in 2003 de Vlaamse Cultuurprijs voor Strips voor zijn bewerking van *De Avonden*, het cultboek van Gerard Reve (in 1947 nog Simon van het Reve). Naast 12.500 euro was ook plotse roem zijn deel. Het geld en de roem waren welkom na een carrière van vallen en opstaan. En meer nog: het redelijk nieuwe fenomeen van de „verstripping” van romans werd dankzij Matena een begrip.

Was de roem wat naar zijn hoofd gestegen, of was Dick Matena een tik-keltje overmoedig toen hij de „verstripping” van onder meer James Joyce aankondigde? Dat grootse project staat inmiddels al met één been op de Griekse kalender. Maar Matena’s stripverhaal *De Avonden, een beeldverhaal* is wel degelijk een commercieel succes. Bij De Bezige Bij, een literaire uitgeverij nota bene. Zou de strip dan toch kunst zijn? Of zijn ook bij die uitgeverij de *marketeers* de baas?

Over de moeilijke relatie tussen strip en literatuur (en het onwettige kind daarvan, „verstripping” geheten) is in dit tijdschrift al eerder gepubliceerd door Gert Meesters. (1) Meesters had het over de „LAT-relatie” tussen die twee. Hij besloot dat de verstripping van *De Avonden* „kwalitatief te lijden heeft onder het te grote respect van de betrokken auteur voor het originele boek. *Traduttore traditore*, ook bij een bewerking tot strip. Wie weigert aan het oorspronkelijke werk te raken, zorgt er echter voor dat het eindresultaat als strip matig is.”

Maar wie had in 2003 kunnen bevroeden dat de stripversie van *De Avonden* zo’n weergaloos succes zou worden? Weinigen. Want ook al werd het project in alle Nederlandse weekendbijlagen bejubeld (en later op de literaire pagina’s lovend besproken), ook al was er die voorpublicatie in de krant *Het Parool*, ook al had een uitgeverij met een stevige reputatie zich achter de oude droom van Matena gezet, uiteindelijk beslist het grote publiek zelf of het de

Pagina uit „Dik Trom en zijn dorpsgenoten”, een stripverhaal getekend door Dick Matena naar het boek van C. Joh. Kievit.

portemonnee wil openknippen (De vier delen van *De Avonden* door Matena/Reve kosten gemiddeld 19,90 € per stuk).

Wat dus geschiedde.

De verkoop (dertigduizend exemplaren inmiddels, zegt een insider) moet ook Dick Matena verbaasd hebben. Want van buitensporig commercieel succes heeft hij in zijn ruim veertigjarige carrière als striptekenaar nooit te lijden

gehad, als ik mij enige ironie mag veroorloven. Dat betekent niet dat er geen brood op de plank kwam: de publicatiemogelijkheden voor een striptekenaar zijn in Nederland altijd veel groter geweest dan in Vlaanderen.

Wat vooraf ging

Hagenaar Dick Matena gaat al op zijn zeventiende aan de slag bij de Toonder Studio's, waar vele Nederlandse striptekenaars (Lo Hartog van Banda bijvoorbeeld) het vak hebben geleerd. Wijlen Marten Toonder had het studiosysteem afgekeken van Walt Disney. In Vlaanderen trok Willy Vandersteen later ook onbekend en anoniem tekentalent aan om zijn vele stripreeksen voor hem uit te werken. Dick Matena werkt (in het begin zelfs onbezoldigd) mee aan de verhalen van *Panda* en *Tom Poes* voor in de krant. Onschuldiger kan haast niet.

Maar Matena is een rusteloze ziel: hij heeft te weinig geduld en te veel ambitie om in de goedbetaalde anonimiteit van de Toonder Studio's te kunnen functioneren. Hij wordt freelancer. Ook en vooral voor de studio van Marten Toonder weliswaar, maar onder zijn eigen naam. *Polletje Pluim* is zijn eerste schepping, en de strip wordt iets meer dan een jaar lang gepubliceerd in het blad *Prinses*. Maakt u zich niet ongerust als *Polletje Pluim* bij u geen belletje doet rinkelen: de strip in kwestie heeft de tand des tijds niet doorstaan, antiquarisch wordt er tot vijf euro voor geboden.

In 1968 trekt Matena de deur van de Toonder Studio's achter zich dicht en gaat hij voor het stripblad *Pep* werken. Vijf jaar lang tekent hij *De Argonautjes*, twee jaar lang *Ridder Roodhart*. *De Argonautjes* is een leuke kinderstrip tout court, *Ridder Roodhart* is duidelijk geïnspireerd op *Asterix*. Maar maak u andermaal geen zorgen: geen van beide strips heeft een onuitwisbaar spoor in de stripgeschiedenis nagelaten. Hetzelfde geldt voor *Grote Pyr*, dat zelfs nog meer dan *Ridder Roodhart* een *Asterix*-kloon is.

Dick Matena heeft in die jaren een probleem: hij heeft niet het geduld (of toen nog niet het talent) om een eigen, herkenbare stijl te ontwikkelen. Als een strip van Matena in het oog springt, is het omwille van de onpersoonlijke, clichématige stripfiguurtjes en de vaak vloekende en schelle kleuren. Het lijkt altijd haastwerk.

Wie zich een beetje schaamt voor zijn werk, neemt al eens een pseudoniem aan. Dat doet ook Dick Matena; hij noemt zich John Kelly en Dick Richards en zelfs een tijdje A. den Dooier. Hij tekent of schrijft scenario's voor pretentieuze avonturenstrips als *De Partners* of *Virl of Dandy*.

Vanaf 1980 gooit Dick Matena het over een andere boeg. Hij gaat strips voor volwassenen tekenen, of tenminste, strips die mikken op een ouder publiek. Albums als *Mythen*, *De Prediker* en *Wezekind* vinden hun weg over de hele wereld, en Matena publiceert bijvoorbeeld in het gerenommeerde Amerikaanse stripblad *Heavy metal*.

Uit Dick Matena's „Gauguin en Van Gogh”.

Hij gokt op een internationale carrière en vestigt zich in Spanje. Het avontuur duurt twee jaar. Om onduidelijke redenen keert Dick Matena terug naar het noorden, naar België, niet naar Nederland. Hij vestigt zich in de buurt van Turnhout. Daar woont hij nog altijd.

Daar, in Lichtaart, zet Matena de lange, lange aanloop naar *De Avonden* in. Voor uitgeverij Casterman tekent hij de eerste van zijn „historische” strips over kunstenaars: *De laatste dagen van Edgar Allan Poe*. Voor Lombard volgen *Gauguin en Van Gogh* en *Mozart en Casanova*. De scenario's zijn origineel, dat geef ik grif toe. Maar als stripalbums lust ik ze niet. Ze zijn te ruw, te bruto, te stereotiep getekend, de verhalen ademen duisternis en depressie en andermaal doen de kleuren pijn aan de ogen.

Pas later — in 1992 — maakt Dick Matena met *Sartre en Hemingway* (de illustere heren ontmoeten elkaar in Parijs) een strip waarmee het wel klikt. *Sartre en Hemingway* is veel verfijnder getekend, minder stereotiep, minder een kluts van stijlen (ik kan in de strips van Matena zo figuren aanwijzen die gekopieerd lijken uit albums van Girauds *Blueberry*, Hermanns *Jeremiah* en Franz' *Lester Cockney*, toevallig alle drie wildwestverhalen).

„Een bijzondere jongen, dat is ie”

Maar intussen is Matena alweer met wat anders bezig: met de „verstripping” van klassieke jongensverhalen als *Pietje Bell*, *Dik Trom* en *Kruimeltje*. Voor de allerjongsten onder ons: het gaat om de helden uit de klassieke Nederlandse

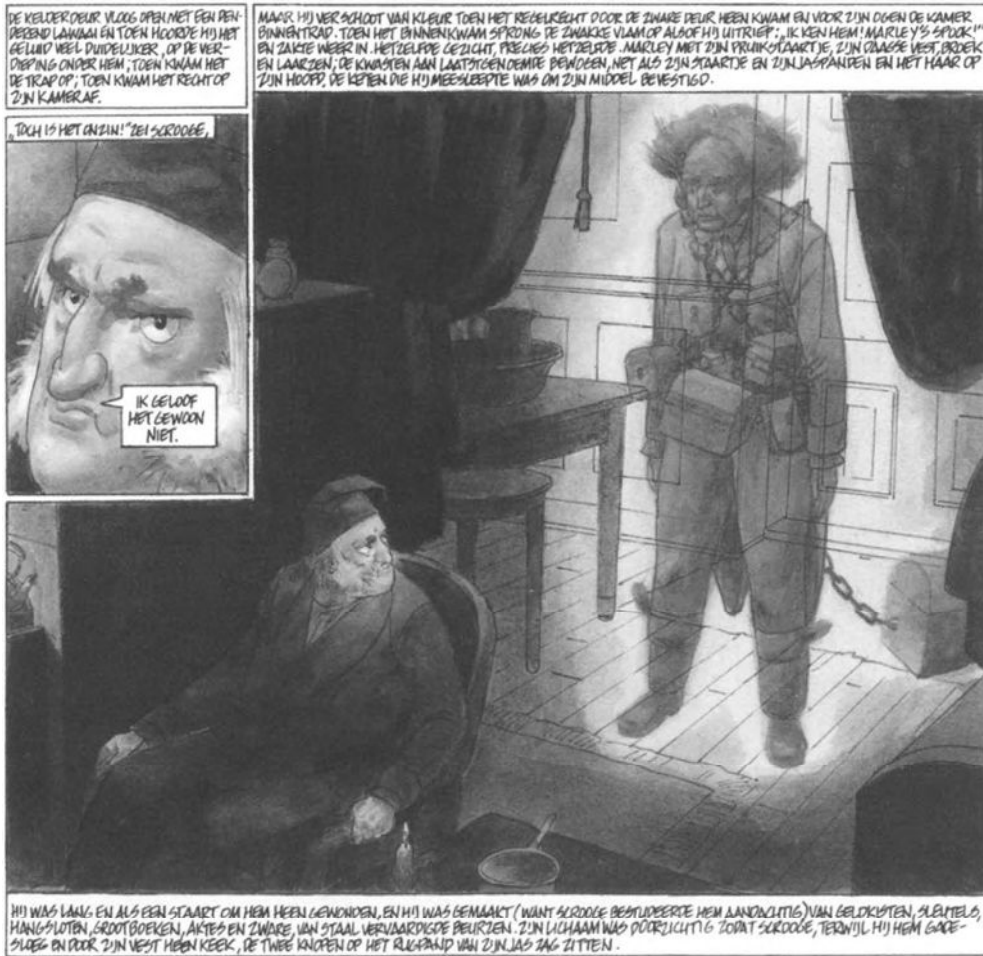
jongensboeken van de vorige eeuw (*Pietje Bell* en *Kruimeltje* van Chris van Abkoude dateren uit de periode 1905-1920) en zelfs uit de negentiende eeuw (C. Joh. Kieviet schreef zijn eerste *Dik Trom* in 1891), maar in Nederland hebben die het eeuwige leven. *Kruimeltje* is maar gewoontjes, *Pietje Bell* is al veel beter, maar *Dik Trom* is schitterend in Matena's stripversie.

Dik Trom en zijn dorpsgenoten heb ik lang in mijn boekenkast gehad. Dick Matena bewerkt het klassieke verhaal en maakt er een echte strip van: een combinatie van woord en beeld, die elkaar aanvullen. De tekeningen zijn een verademing, na Matena's slordige werk van de voorbije jaren: ze zijn fris en naïef en weerspiegelen de ondertoon van rebellie tegen het gevestigde gezag die in *Dik Trom* voorzichtig aanwezig was (het eerste verhaal, *Uit het leven van Dik Trom*, werd pas een jaar na de voltooiing uitgegeven; het boek werd bestempeld als „gezagsondermijnend”; dat vonden de Duitse bezetters er in 1941 overigens ook van). Dick Matena verstript in totaal vier verhalen tot stripverhalen en begint dan alweer aan nieuwe projecten. Maar als vinger-oefening kunnen ze tellen. De kritiek is lovend.

Spionage, science fiction en slappe erotiek

Flynn heet het volgende nieuwe kind van Dick Matena. Het dateert uit 1993. De stripfiguur is een soort kruising van Buck Danny, Biggles en Bruno Brazil, een vliegende spion dus. Niet kwaad, maar daarmee is dan ook alles gezegd. De reeks wordt na vier verhalen stopgezet. Maar dan komt Dick Matena blijkbaar in een dipje terecht. Don Lawrence is intussen gestorven, de schepper en tekenaar van de zeer te pruimen science fiction-reeksen *Trigië* en *Storm*. Don Lawrence was een Engelsman, maar kende meer succes in Nederland. Toen hij stierf, nam Dick Matena het tekenwerk van *Storm* over. Het stomste wat je als tekenaar kunt doen, want je wordt altijd afgerekend op het origineel en de vooroordelen zijn niet van de lucht. En inderdaad: vergeleken met die van Don Lawrence is de *Storm* van Dick Matena maar minnetjes. Matena doet zo zijn best om de stijl van Don Lawrence te kopiëren, dat *Storm* uiteindelijk een beetje belachelijk, een beetje karikaturaal overkomt. Soms moet je ergens met je vingers durven af te blijven: *Nero* was van Sleen, *Kuifje* was van Hergé en *Storm* van Don Lawrence. Kijk wat er van *Suske en Wiske* geworden is.

Maar het kan nog veel erger: je kunt uit verveling of uit geldnood of uit dwarsheid nog altijd scenario's voor *Rooie oortjes* gaan schrijven. *Rooie oortjes* is een stripreeks die — zoals de titel al laat vermoeden — verstolen opwinding teweegbrengt bij de lezer, ja zelfs seksuele opwinding. *Rooie oortjes* mikt dan ook op een publiek van door hormonen gekwelde veertienjarigen enerzijds en gepensioneerden die net de seksuele revolutie hebben gemist anderzijds. Het is een bundeling van korte verhalen waarin mannen en vrouwen het met

Dick Matena's verstripping van Charles Dickens' „A Christmas Carol”. In de gelaatstrekken van Scrooge kunt u Gerrit Komrij herkennen (zittend). De geest van Marley (staand) lijkt verdacht veel op Jan Wolkers.

elkaar doen en waarover dan bovendien nog flauwe grappen worden gemaakt, ja zelfs van het soort waarbij de minnaar zich in de klerkast verscholen houdt. En ja, er worden genitaliën getoond (zij het niet in staat van erectie), en ja er wordt volop in gesteund en gezocht van verlangen en genot. Het resultaat is belachelijk. Maar *Rooie oortjes* is al jaren een groot commercieel succes.

Om kort te gaan: het zag er rond de eeuwwisseling niet goed uit voor de tekenaarscarrière van Dick Matena.

„De Avonden”

Gert Meesters stelde het al in 2003: Matena vertelt het verhaal van *De Avonden* eigenlijk twee keer. Eén keer door de integrale tekst van Reve over te nemen, één keer met zijn tekeningen. Dat is een aanfluiting van wat een goed stripverhaal behoort te zijn: een uitgebalanceerde mix van woord en beeld, met een licht overwicht voor het beeld. Maar ik ben het niet eens met de conclusie van Meesters als hij schrijft: „Matena weigert gebruik te maken van de onmiskenbare troeven die zijn medium biedt. Daardoor blijft zijn *De*

Avonden steken in een rijkelijk geïllustreerde editie van de roman, waarin het beeld enkel als aanvulling lijkt te dienen.”

Matena heeft zich inderdaad niet aan die wetmatigheid van het stripverhaal gehouden, niet willen houden, maar juist dat maakt zijn verstripping van *De Avonden* zo uniek. Wie ooit het boek las, werd langzaam ondergedompeld in een onaangenaam lauw bad van ledigheid en verveling, van deernis en onvermogen, van wrede gedachten, van onvermengde haat, van onbarmhartige observaties. Hoe traag tikt de tijd. Hoe leeg zijn de uren. Hoe onbeduidend de vriendschappen. Hoe nietig de medemens. Hoe overbodig de voortplanting.

En dan, met het vallen van de duisternis, de nachtmerries die al staan te trappelen aan de bedrand van Frits van Egters. En hij, die er zich half onwillig, half gretig aan overgeeft. Er gebeurt iets. Eindelijk beweegt er iets in zijn universum. Tot Frits des ochtends weer aan de keukentafel zit met zijn onbeduidende ouwelui en hij kolen moet gaan scheppen op zolder.

Er bestonden in 1947 nog geen kettingzagen voor huishoudelijk gebruik, bedacht ik, toen ik vele jaren later het boek dichtklapte, een weinig somber van gedachten. Een ander jongmens dan Frits van Egters zou desnoods met de kachelpook zijn beide ouders de schedel hebben ingeslagen. Maar Frits niet. Hij bekijkt zichzelf van dichtbij in de spiegel en gaat de straat op, voor een nieuwe, doelloze wandeling.

Dié sfeer weet Dick Matena treffend, haarscherp, pijnlijk accuraat, genadeloos precies neer te zetten. Dubbel dus, maar dat geeft niet. Het beeld versterkt de tekst nog. Zijn vriend Louis, zijn broer Joop, zijn vader en moeder, zijn knuffelbeest, hijzelf, ze krijgen allemaal een gezicht, een lichaam, en die beelden zijn evenveel pijnlijke stompen in de ribbenkast van de lezer. De tekeningen zijn schrijnende uitvergrotingen van al hun gebreken, hun hebbelikheden, hun lichamelijke onvolmaaktheden.

En er is de meerwaarde: ik zie nu de Hollandse huiskamer van de naoorlogse jaren voor me, bij Reve alleen waren de kamer, de trap, de kachel, het bed, de spiegel een vage schim gebleven; ik zie nu de Amsterdamse straten voor me, met hun tramsporen, hun fietsen, hun allemaal eender geklede passanten. Ook dat vind ik een verrijking van het boek.

Natuurlijk moest *De Avonden* in zwart-wit getekend worden, dat kon niet anders. Kleuren zouden een vloek zijn geweest. Maar de krachttoer die Matena binnen die beperking aflevert, kan niet genoeg geprezen worden: ontelbaar zijn de schakeringen van grijs, zoveel schaduwen, zoveel arcering, zoveel varianten van vuilwit brengt hij aan, soms wat overdadig misschien, maar nooit storend. Aan het einde van deel IV, wanneer Frits met zijn ouders oudejaarsavond doorbrengt, worden de pagina's bijna helemaal zwart, worden de gelaatstrekken van de figuren (de ouders vooral) nog somberder, verandert het universum van Frits van Egters in één grote depressie. Als hij zich

De geest van het kerstfeest in Dick Matena's „Christmas Carol” heeft de trekken van A.F.Th. van der Heijden.

voor de spiegel uitkleedt en zijn knuffelkonijn ter hand neemt, verwacht je het onvermijdelijke: een verkrachting. Maar over seks met knuffelkonijnen durfde Reve in 1947 nog niet te schrijven.

Dick Matena's verstripping van *De Avonden* is een meesterwerk, en ik wik mijn woorden. Ja, het leest langzaam, ja de idolatrie voor Reve druipt er vanaf, ja het is vier dure delen dik geworden, ja we weten niet wat Reve zelf ervan zou gedacht hebben, want Reve leeft misschien alleen nog in zijn eigen hoofd. Maar het grijpt je vast en laat je niet los. Stripverhalen die dat kunnen, zijn dun gezaaid.

Maar wat doet een tekenaar die op zijn zestigste zijn opus magnum heeft gecreëerd? Van het succes genieten, een beetje op de lauweren rusten, de critici op vriendelijke wijze de mond snoeren, het zijn eerbare opties. Maar niet voor Dick Matena. Zijn daar niet nog een aantal werken uit de Nederlandse en de wereldliteratuur die om verstripping smeken?

A Christmas Carol van Charles Dickens bijvoorbeeld, een kerstverhaal inderdaad. Het lag eind 2004 net op tijd in de winkel om cadeau gegeven te kun-

nen worden. Maar het was haastwerk, deel IV van *De Avonden* rook nog naar de drukinkt. En de critici die *De Avonden* nog maar net hadden bejubeld, slopen voor *Christmas Carol*, zoals het boek in de versie van Matena heette, de messen. Niet helemaal ten onrechte. Want ook bij de verstripping van deze roman uit 1843 bleef Matena bezeten van de dwanggedachte dat er geen woord van de originele tekst verloren mocht gaan. Dat heeft tot een album geleid dat van pagina 5 tot en met pagina 68 waarlijk is volgestouwd met tekstblokken. Bijzonder onaangenaam om te lezen. Als er nog wat plaats is, hier en daar, mogen er ook nog tekeningen bij. Plaatjes bij een verhaal. De stijl van Matena is in deze bewerking van Dickens nochtans opmerkelijk: hij kleurt niet in, hij schildert, en werkt dan met een ultrafijn zwart streepje zijn figuren af. Maar precies met die figuren hervalt Dick Matena in zijn oude fouten: de figuren zijn typetjes, clichés, die met minieme aanpassingen in elk ander verhaal zouden kunnen meespelen. En ach ja, er zitten wat *incrowd*-grapjes in de tekeningen: de vrekkige Scrooge heeft de trekken van Gerrit Komrij, zijn overleden vennoot Marley lijkt op Jan Wolkers, en de geest van het kerstfeest zou A.F.Th. van der Heijden kunnen zijn, met wat fantasie weliswaar. Ook de kleuren zijn fout: ze zijn te flets of te fel, ze roepen in geen geval de sfeer van Londen in de negentiende eeuw op. Een gemiste kans.

Volgens planning had in maart 2005 al deel I moeten verschijnen van alweer een nieuw en groots verstrippingsproject: *Kort Amerikaans* van Jan Wolkers, een spraakmakend boek uit de vroege jaren zestig ditmaal, de periode waarin Dick Matena zelf een jonge kerel was. Maar deel I is inmiddels verschoven naar eind oktober 2005, en dat is misschien maar goed ook.

Ik heb *Kort Amerikaans* zo'n tien jaar later gelezen dan Matena, maar ik kan me zijn opwinding bij dit boek levendig voorstellen. Reve beschreef de treurnis van de naoorlogse periode, Wolkers beschrijft de nieuwe tijd, de wonderjaren zestig, de verovering van de vrijheid, het korte metten maken met taboes. Erik uit *Kort Amerikaans* bedrijft liever de liefde met een gipsen torso dan met de gewillige Elly. Zoiets hadden we nog niet gelezen. En dan moest Jan Cremer nog beginnen met schrijven. Ik kijk ernaaruit, naar die verstripping. Ik hoop dat Matena er niet opnieuw plaatjes bij een verhaal van maakt.

Waar ik absoluut niet naar uitkijk, is naar de verstripping van James Joyces *Ulysses* (861 pagina's!). In mijn niet meer zo piepjonge leven heb ik drie pogingen ondernomen om dit meesterwerk uit te lezen. Ik ben er nooit in geslaagd. Ik moet er aan toevoegen dat ik van het ongeduldige type ben. Ik ben dan ook niet van plan om een stripverhaal van naar schatting veertienhonderd pagina's (in 15 delen?) aan te vatten. *Ulysses* is een cultboek waarvan de talloze kwaliteiten helaas voor mij verborgen zullen blijven. Het verstrippen van *Ulysses* is een jongensdroom van Matena, lees ik overal, laat dat dan

maar zo blijven alstublieft. De kans dat Matena de verstripping van James Joyce ooit kan voleindigen, is statistisch gezien overigens eerder klein.

Ben ik nu een Dick Matena-hater? Welnee. Maar ik vind hem niet de grootste Nederlandse tekenaar van de afgelopen dertig jaar. Ik wil me wel aansluiten bij het juryrapport van de Bronzen Adhemar Stichting, die „*De Avonden* van Dick Matena een mijlpaal in de Nederlandstalige stripgeschiedenis” noemt.

Noot

(1) Zie: GERT MEESTERS, „De lat-relatie tussen strip en literatuur. Over de ‚verstripping’ van literaire werken”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 46 (2003), nr. 3, pp. 523-530.

548

ADVERTENTIE

Winnaar van een Zilveren Griffel 2005

Waarom een buitenboordmotor eenzaam is

Een boek voor kinderen en andere mensen, door Joke van Leeuwen

„Met speels gemak en grote vindingrijkheid doet Van Leeuwen de kloof teniet tussen ‘taal’ en ‘Nederlands’, de basisschool en de brugklas, het leesboek en het leerboek, het spontane taalplezier en de bedachtzame overweging. Dit boek is alles tegelijk.” (Cyrille Offermans in *Vrij Nederland*)

„Een intense, besmettelijke liefde voor en nieuwsgierigheid naar klanken, letters en leestekens spreekt uit alles wat in dit feestelijke boek staat.” (Judith Eiselin in *NRC Handelsblad*)

Waarom is een buitenboordmotor eigenlijk eenzaam?

En waarom zijn herfst en twaalf alleen?

Joke van Leeuwen vertelt het in dit boek. Maar ze heeft het over nog veel meer. Over aapmens en die geen mensapen zijn bijvoorbeeld. Die mensapen verslikken zich minder snel, maar wij aapmens kunnen woorden maken met onze stembanden, tong en lippen. Een mens kan natuurlijk ook zonder woorden iets zeggen, maar het is toch wel heel handig om een taal met woorden te hebben.

Onze taal is het Nederlands, en daar gaat het over in dit boek. Van het Oudnederlands van heel lang geleden (dat toen helemaal niet oud was!) tot het moderne Nederlands dat vandaag in Nederland, Vlaanderen, Suriname en op

Aruba en de Nederlandse Antillen wordt gesproken. Daartussen zit het Middelnederlands, uit de tijd dat veel woorden langer en alle bedden korter waren.

Je verneemt ook meer over ritsen die geen knorken kunnen zijn, over woorden waar je niet op kunt rijmen en over grote honden die niet door een beugel raken.

En aan het eind leren we een paar goocheltrucs uit het Nederlandse woordencircus. Kom dat zien! (en lezen)

Ook te koop in iedere goede boekhandel.

België: € 13,25 / Nederland: € 14,50 / Andere landen: € 18,- (verzending inbegrepen)

nu Uitgegeven door de Vlaams-Nederlandse Stichting Ons Erfdeel,
met de steun van de Nederlandse Taalunie.

Ons Erfdeel vzw, Murissonstraat 260, B-8930 Rekkem, België
Tel. +32 (0)56 41.12.01 / Fax +32 (0)56 41.47.07
www.onserfdeel.be - adm@onserfdeel.be - www.onserfdeel.nl